

# **Amigos entrañables. Unha aproximación aos usos contemporáneos nos nomes de animais desde a escola**

M.<sup>a</sup> dos Anxos García Fonte  
*IES Breamo de Pontedeume*

## **1. ORIXE DO TRABALLO**

Era un sábado 27 de abril e eu acababa de saír da sesión solemne de ingreso na Real Academia Galega de Anxo Angueira, que se celebrou no Auditorio Municipal de Padrón. O ambiente era festivo e o público asistente mesturábase á saída intercambiando saúdos e conversas. Antigos profesores, vellos compañeiros, amigos cos que hai tempo que non coincides... Si, Padrón ese día era unha festa. Mal imaxinaba eu que no medio desa alegría compartida, podería dicir xeracional, ía recibir un encargo inesperado: este artigo. Facer un artigo sobre unha experiencia didáctica que tivese que ver coa onomástica a 27 de abril con só quince días de clase máis ou menos normal e a fin de curso con todas as súas esixencias á volta? Imposible. Ou non... “Déixame uns días para pensalo”, respondinlle a Ana Boullón. Nos días seguintes funme animando, probablemente porque estaba no remate do meu derradeiro curso escolar —acababa de solicitar a xubilación anticipada— e quería irme con esa pequena satisfacción do reto final conseguido. E dixen “si”. Recoñezo que foi unha decisión bastante inconsciente, porque, desde logo, eu non son ningunha especialista en onomástica e os meus alumnos tampouco. De que vai, entón, este traballo? De aprender a facer un traballo científico sobre os usos lingüísticos no ambiente social en que o alumnado está inmerso: recoller datos sistematicamente, clasificalos, analízalos e procurar chegar a unha interpretación. Nada máis e nada menos.

## **2. ORGANIZACIÓN: INSTRUMENTOS UTILIZADOS PARA A RECOLLIDA DE DATOS E INTERPRETACIÓN**

O pasado curso escolar 2023-2024 no IES Breamo de Pontedeume tiven ao meu cargo cinco grupos de lingua galega de 1º de ESO e outro grupo da materia optativa de oratoria de 3º de ESO. Esta circunstancia axudoume a resolver os problemas de calendario aos que me enfrontaba: propoñería ao alumnado de 1º de ESO, cos que tiña tres horas semanais, a recollida de campo e a análise de datos e ao alumnado de oratoria, un grupo máis reducido e moi motivado, o traballo de clasificación, análise e interpretación que daría lugar a un produto audiovisual. Mellor aínda: os alumnos e alumnas de oratoria participarían tamén na recollida de campo, non porque fose alterar significativamente o resultado, senón porque serviría de gancho para involucralos no tema.

Desta forma procedín a repartir nas primeiras semanas de maio, entre os alumnos de 1º de ESO de lingua galega e 3º de ESO de oratoria, unha sinxela ficha que me facilitou Ana Boullón. Nela recóllese o nome do animal e algúns datos acerca da historia e motivación da escolla, así como unha pregunta que poñía o foco na consciencia lingüística do informante e do recolector/a. A recepción da proposta de traballo por parte do alumnado foi entusiasta. A maioría dos rapaces e das rapazas teñen algún animal doméstico co que manteñen un vínculo afectivo. Ademais, descubrín que para eles os animais forman parte das constelacións familiares e no seu imaxinario compártese a memoria tanto dos animais con que conviven coma dos que integraron o día a día doutras xeracións da familia.

Os máis pequenos do instituto e o alumnado de oratoria de 3º cumpriran xa na terceira semana de maio co labor de recollida de información e dispoñíanse a analizala e clasificala por afinidades. Cumpría agora organizar a segunda parte do traballo.

### Enquisa: os nomes dos animais

Nome do animal: .....

1. Motivación da escolla:

- Soaba ben
- Coñecía outro can/gato que se chamaba así e gustábame
- Na miña casa xa houbera outro animal con este nome
- Axeitábase ó animal (se é descritivo, pola cor, pola forma, polo carácter...)
- Gustounos o significado
- É un personaxe histórico
- Outra: .....

2. Coñeces outros nomes distintos dos animais que houbera na vosa casa? Cales?

.....  
.....  
.....

3. Lingua do nome

- galego
- castelán
- inglés
- outra

4. Importou a lingua do nome á hora de escollelo?

.....  
.....  
.....

Ficha de recollida de datos

Nome- *Dona (cadelela)*  
Motivación da escolla:

- Soaba ben
- Coñecía outro can/gato que se chamaba así e gustábame
- Na miña casa xa houbera outro animal con este nome
- Axeitábase ó animal (se é descritivo, pola cor, pola forma, polo carácter...)
- Gustounos o significado ✓
- É un personaxe histórico
- Outra: .....

Coñeces outros nomes distintos dos animais que houbera na vosa casa? Cales?

Lingua do nome:

- galego } *os dños*
- castelán }
- inglés
- noutra lingua

Importou a lingua do nome á hora de escollelo?

*Non* .....

Nome- *Noite (gato)*  
Motivación da escolla:

- Soaba ben
- Coñecía outro can/gato que se chamaba así e gustábame
- Na miña casa xa houbera outro animal con este nome
- Axeitábase ó animal (se é descritivo, pola cor, pola forma, polo carácter...) ✓
- Gustounos o significado
- É un personaxe histórico
- Outra: .....

Coñeces outros nomes distintos dos animais que houbera na vosa casa? Cales?

Lingua do nome:

- galego ✓
- castelán
- inglés
- noutra lingua

Importou a lingua do nome á hora de escollelo

*Si, porque se'nón soaría distinto*

Imaxe 1. Ficha de recollida cuberta polo alumnado

### 3. DECISIÓN ACERCA DO PRODUTO FINAL E PLANIFICACIÓN DO TRABALLO

Que ía eu facer con toda aquela información recollida nas fichas da rapazada de 1º e 3º de ESO? Estabamos xa na recta final do curso cun calendario salpicado de urxencias da programación, exames, informes e memorias. Non era razoable introducir de súpeto un novo tema. O mellor sería propoñerlles aos alumnos un traballo dinámico na aula, que mesturase experimentación e traballo lúdico sen demasiadas esixencias académicas, como non fose, por suposto, o compromiso do traballo en equipo. Mais iso presentaba moitos problemas de organización con cinco grupos diferentes de 1º de ESO. Sen lugar a dúbidas, o grupo ideal para levar a cabo a segunda parte do traballo eran as once alumnas e alumnos de oratoria de 3º de ESO, tanto polo seu número reducido coma pola afinidade desta última parte do proxecto co enfoque comunicativo que tiña a programación da materia.

Na primeira sesión que tiveron con eles, despois de tomar esta decisión, expliquei o que era a cinonimia (parte da onomástica que estuda o nome dos cans) e a zoonimia (parte da onomástica que estuda o nome dos animais en xeral). Propúxenlles un “remexido de ideas” sobre a relación dos humanos e os animais, o proceso de domesticación e a consecuente individualización dalgúns dos animais que conviven cos humanos mediante a imposición dun nome propio. Reflexionamos acerca do cambio que supón posuír un nome propio con respecto a ser un simple ser pertencente a unha clase: de ser un can, unha vaca calquera, a ser o can ou a vaca asociada a unha persoa ou familia, co seu nome (e mesmo apelido). Este paso foi fundamental para suscitar o interese do grupo polo tema, e podería servir de introdución do noso “produto final” que, estabamos todos de acordo, sería audiovisual. Iso complicábanos aínda un pouco máis o final de curso, pero había que facer un esforzo.

Despois desta reflexión teórica, mostrelles todas as fichas recollidas, tanto as feitas por eles e elas coma as entregadas polo alumnado de 1º de ESO. Comprobamos que había moitas afinidades e procederon a tomar nota delas para facer unha clasificación.





### 3.1. Análise dos datos

A primeira evidencia que mostran os datos recollidos é a escasa presenza do galego, e así é analizado polos alumnos que fixeron a recolleita, quen interpretan como “castelán” non só os nomes que o son evidentemente, senón tamén casos que poderían ser ambiguos por coincidiren as formas nas dúas linguas, por exemplo *Bonita* ou *Linda*. Cómpre dicir que hai moitos casos en que a percepción entre fronteiras lingüísticas está moi diluída, máis alá das coincidencias galego-castelán: por que *Simba* ou *Pipo*, *Pichi* ou *Bobi* se interpretan como castelán? Non temos unha resposta científica, pero si a hipótese de que, a estas alturas do proceso de substitución lingüística, o castelán é visto como o terreo neutral, o “normal”, de maneira que castelán é todo o que non é outra cousa.

A segunda evidencia é a esmagadora preferencia en escoller nomes en inglés, que denotan unha continuada exposición da nosa sociedade a produtos culturais do mundo anglosaxón, de forma predominante audiovisuais: cinema, series de televisión, videoxogos... Por esta vía introdúcense algúns nomes que teñen orixe na mitoloxía grecolatina popularizados contemporaneamente pola industria audiovisual estadounidense.

Os medios de comunicación de masas teñen unha influencia decisiva tamén a través dos informativos. Así, vemos como personaxes históricos que tiveron un protagonismo importante hai anos acabaron “doando” nomes a animais domésticos, como o cabalo *Sadán* ou o can *Tyson*. Repítese neste caso a historia de utilización depreciativa dun antropónimo para nomear un animal, hábito que xa foi estudado na nosa tradición cinonímica: *Ney*, *Soult*, *Sul* na versión máis popular, ou *Trosky*, como nomes populares para os cans. Con todo, a motivación deste tipo de escollas xa non é transparente para os alumnos que naceron despois do momento culmimante da popularidade destes personaxes históricos.

No entanto, a inmensa maioría dos recolectores afirma que a lingua en que está, ou interpreta que está, o nome escollido para o animal non foi determinante na elección do nomes, e que esta se debeu á eufonía, ás características do receptor do nome ou a algunha anécdota relacionada cos primeiros días de convivencia do animal na familia. É dicir, a escolla de nomes exóticos é unha práctica perfectamente naturalizada.

Por último, queremos chamar a atención sobre un trazo conservador nos nomes de animais: a tendencia á especialización. Quere isto dicir que, como sempre ocorreu, hai nomes inequivocamente de cans, de gatos, de vacas e de cabalos (ver a imaxe 3). Porén, non se pode negar que tamén é patente a tendencia a poñer cada vez máis nomes propios de humanos a aqueles animais destinados a ser amigos. Trátase dunha práctica coherente co cambio de hábitos nas relacións entre os donos e a súas mascotas, que calquera de nós pode observar nas vilas e cidades, consistente en infantilizar os cans vestíndoos, paseándoos en carriños e impostando a voz ao falarlles coma se fosen nenos.

Estabamos xa ás portas do último chanzo do traballo: a elaboración dun produto comunicativo eficaz sobre o estudo de campo realizado, utilizando as ferramentas audiovisuais de que dispoñiamos no centro.

### **3.2. Elaboración dun guión**

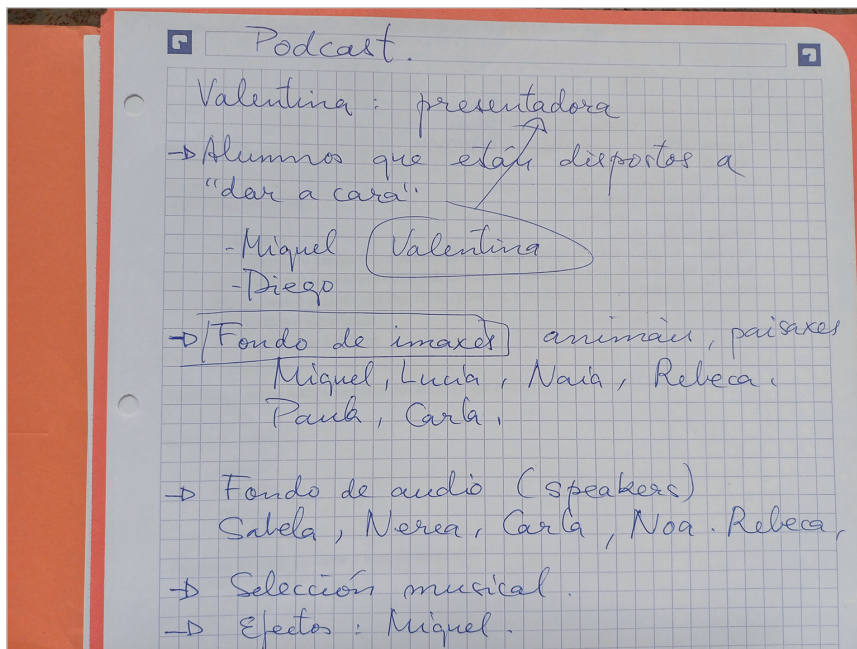
Dunha anterior experiencia co mesmo grupo no estudio de radio do Polo Creativo do centro, quedoulles meridianamente claro que sen guión, por moi optimistas que empezásemos calquera peza destinada a ser gravada, todo acabaría nun fracaso e nunha perda de tempo. E como tempo precisamente non tiñamos moito, resolvemos que eu faría o guión e eles o traballo técnico e artístico de figuración, gravación, almacenaxe de imaxes e edición, ademais de rematar o traballo de clasificación e estudo dos datos recollidos nas fichas.

### **3.3. Formación de grupos de traballo flexibles**

Puxémonos mans á obra e establecemos equipos de traballo flexibles adaptados ás necesidades que aparecesen conforme se ía avanzando. Intentamos que as preferencias e talentos persoais se adaptasen ás esixencias do proxecto. Desta forma establecemos os seguintes equipos:

- Un equipo de gravación
- Un equipo de presentadores e figurantes-actores/actrices
- Un equipo de información adxacente, imaxes e de reforzo
- Un equipo de análise de datos
- Un equipo de edición (na parte final do proceso)





Imaxe 4. Organización de grupos de traballo para a gravación

### 3.4. Gravación

A gravación levouse a cabo nas dependencias do IES Breamo no horario lectivo da materia de oratoria de 3º de ESO nun total de cinco sesións. Utilizamos os teléfonos móbiles dos alumnos. A gravación fíxose en tres dependencias do centro: o Estudio de Audiovisuais do Polo Creativo, onde experimentamos coas lámpadas de iluminación e o fondo croma, a Biblioteca e a entrada N do Instituto, incluíndo unha parte do paseo marítimo Rosalía de Castro de Pontedeume.

### 3.5. Edición

A edición fíxose nunha das aulas de informática do IES Breamo co programa Kadenlive en seis sesións. Unha vez rematada, compartimos o vídeo coa dirección do instituto por se o consideraba de interese para o seu almacenamento e divulgación na súa páxina oficial.

#### 4. CONCLUSIÓNS

A experiencia de traballar coa onomástica nas aulas resultou moi gratificante. O feito de que o alumnado ao que se lle solicitou o traballo de campo (excepto as once alumnas e alumnos de 3º de oratoria, todos pertencían a 1º de ESO) fose moi homoxéneo e numeroso fixo posible que se recadase un volume de datos bastante amplo, ideal para que a análise posterior fose significativa, co obxecto de facermos unha “foto instantánea” de certos usos lingüísticos relacionados co tema de estudo.

Por outra parte, o alumnado mostrouse moi interesado e colaborou eficazmente. Tanto é así que un bo número de alumnos entregou moitas fichas e seguiría entregando máis se eu non explicase que o prazo rematara e que era necesario poñer fin á recollida de datos para avanzarmos. É un tema que lles interesa e o traballo proposto resultoulles livián e satisfactorio.

Por último, como profesora “en vías de extinción” valorei moi positivamente logramos sen axuda externa un produto audiovisual onde, malia todos os pequenos defectos que poida ter, colaboraron traballando en equipo todo o grupo de 3º de oratoria. Son consciente de que o ideal sería que cada grupo fixese a súa proposta audiovisual e intentase levar a termo un pequeno podcast, pero ás veces o calendario e a impaciencia do sistema poñen difícil facer as cousas ben, é dicir, priorizando os lentos procesos de aprendizaxe e incorporando os erros e frustracións a estes.

Cando rematamos de poñer os derradeiros detalles no vídeo, os créditos e a música de inicio e remate, sentín un grande alivio: logramos traballar coordinadamente, poñendo en práctica cada quen as súas mellores habilidades, para presentar hoxe aquí esta pequena achega de como utilizar a onomástica nas aulas.



Imaxes 5 e 6. *Amigos entrañables. Unha aproximación aos usos contemporáneos nos nomes de animais desde a escola.* Producción audiovisual realizada polo alumnado de 1º e 3º de ESO (curso 2023-24), do IES Bréamo de Pontedeume. Profesora do grupo: Anxos García Fonte.  
<https://www.edu.xunta.gal/centros/iesbreamo/node/1363>

